

УДК 930.2:002.2]:[821.162.1-1:081](477.83/.86)”192/193”Т.Шевченко

ORCID ID: 0000-0001-6028-0153

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/fhi.2022.22-23.3622>

ORCID ID: 0000-0003-1597-1128

ГАЛИЦЬКА ШЕВЧЕНКІЯНА : ВИДАННЯ ЗБІРКИ ПОЕЗІЙ “КОБЗАР” у 20–30-х рр. ХХ ст.

Марія ПІРКО

Львівська національна наукова бібліотека України імені Василя Стефаника
відділ наукової бібліографії
вул. В. Стефаника, 2, Львів, 79000, Україна
e-mail: mariya.pirko@gmail.com

Богдан ЯКИМОВИЧ

Львівський національний університет імені Івана Франка
катедри: історичного краєзнавства; бібліотекознавства та бібліографії
вул. Університетська, 1, Львів, 79000, Україна
e-mail: b.yakymovych@gmail.com

Студія присвячена виданню в Галичині творів національного Пророка Тараса Шевченка. Зроблено спробу дослідити репертуар галицької Шевченкіяни, дати виданням короткий об’єктивний текстологічний аналіз, з’ясувати проблеми, які мали провідні і регіональні галицькі видавці, видаючи українську книжку в умовах польської окупації Західної України, зокрема Східної Галичини (територія анексованої Західно-Української Народної Республіки, порівняти з деякими сучасними, зокрема, й текстологічними проблемами шевченкознавства.

Ключові слова: Галичина, Львів твори Т. Шевченка, Я. Оренштайн, Г. Гануляк, Ю. Романчук, М. Таранько, “Світ Дитини”, І. Ставничий.

Спадщина Тараса Шевченка невичерпна для минулих, нинішніх і прийдешніх поколінь українського народу, а кожна студія стає внеском до й так уже могутньої світової Шевченкіяни. “Галицькі дослідники літератури і громадсько-культурні діячі, – стверджує Ярослав Гординський, – докинули не одну цеглину до великої будівлі, що охоплює Шевченкову творчість”¹, відому всьому світові під назвою “Кобзар”. Поезії Т. Шевченка неодноразово перевидавали в різних частинах України, в еміграції та в чужоземних державах, і вони миттєво розходилися поміж населенням. У міжвоєнний період галичани продовжували популяризувати поезії українського Кобзаря, все більше адаптували його до кращого сприйняття і розуміння людністю краю. У студії висвітлено внесок галицьких діячів у Шевченкознавство в умовах політики Польської держави, зокрема через перевидання збірки поезій Т. Шевченка “Кобзар” у 20–30-х рр. ХХ ст. і з’ясовано їхній вплив на формування національної свідомості українців у той час.

---

¹ Ярослав Гординський, “Участь галичан у Шевченкознавстві”, *Діло*, 12 березня, (1939): 5.

У різний час творчу спадщину Т. Шевченка ґрунтовно вивчали авторитетні українські науковці – Омелян Огоновський, Юліян Романчук, Іван Франко, Василь Щурат, Василь Сімович, Володимир Дорошенко, Сергій Єфремов, Павло Зайцев, Степан Смаль-Стоцький та інші, популяризували його поезію на рідній землі та чужині, але, як влучно зауважив С. Смаль-Стоцький, “наука не сповнила досі свого обов'язку супроти Шевченка”, дослідники як-слід не пояснили його поетичних творів, його життя, його думок, його світогляду, його ідей та ідеалів, його значення для українського народу, культури”².

Про знайомство галичан із творами Шевченка згадує чимало сучасних дослідників (М. Шалата, Я. Ісаєвич, Ф. Стеблій та інші), а одними з перших, хто читав його поезію, і були члени гуртка “Руська Трійця” – Маркіян Шашкевич, Яків Головацький, Іван Вагилевич. Інтерес до поезії Т. Шевченка невпинно зростає, особливо після його смерті, а волелюбні ідеї Кобзаря справляли дедалі могутніший вплив на громадсько-культурне і літературне життя Галичини. Формування культу українського Пророка у краю розпочалося в колі народівців, а члени культурно-просвітніх товариств доносили поезію Шевченка до селянських хат. Популяризації поетичної спадщини поета, поза сумнівом, сприяли ювілейні урочистості, літературно-мистецькі вечори, публікація матеріалів на шпальтах пресових видань чи календарях.

Починаючи від 80-х рр. XIX ст. галицька інтелігенція активно знайомила українців, передовсім молодь, з творами Шевченка: у 1883 р. “Кобзар” видав відомий архітектор Василь Нагірний (Львів, 1883); видання для дітей – накладом Руського Товариства Педагогічного (Львів, 1891); у 1893 р. з’явився двотомовик з усіма відомими на той час творами Шевченка за редакцією Омеляна Огоновського: на основі празького видання автор зредагував текст поезій (для кращого сприйняття галичанами)³, звів його із попередніми виданнями, але критичним цей текст не був – йому бракувало варіантів. “Кобзар” видання Огоновського, попри зауваги українських гуманітаріїв, дуже спопуляризував Шевченкові поезії в Галичині – “воно опинилося [набуло ролі – *Автори*], як окраса салонів, по священничих домах, на ньому виховувалось покоління 90-их рр.”⁴. Книжку “Кобзар” для народу в двох частинах видало товариство “Просвіта” (Львів, Ч. 1. 1894; Ч. 2. 1895); “Кобзар” за редакцією О. Огоновського доповнили ще два томи Шевченкових творів (Львів, Ч. 3. 1895⁵; Ч. 4. 1898); Руське Товариство Педагогічне знову ж таки забезпечило галицьку молодь вибором поезій Шевченка (Львів, 1898, 1905).

---

² Степан Смаль-Стоцький, *Тарас Шевченко: Інтерпретації*, (Варшава: Друкарня Наукового товариства ім. Шевченка, 1934), 162.

³ Юліян Романчук, “Критичні замітки до тексту поезій Шевченка”, *Записки НТШ*, Т. СХІ, (1912): 84.

⁴ Ярослав Гординський, “Участь галичан у Шевченкознавстві”, *Діло*, 12 березня (1939), 5.

⁵ Третій том “Кобзаря” заборонили ввозити на територію Російської імперії згідно з постановою Санкт-Петербурзького центрального комітету з іноземної цензури від 22 січня 1914 р.

Умови розвитку української культури на національних засадах у Галичині були сприятливіші, ніж на землях, підвладних Російській імперії. Габсбурзька монархія, принаймні, не заперечувала існування українців (русинів) як окремого народу, а цензурні обмеження були пов'язані, насамперед, зі змістом видань, а не їхньою мовою. Початок ХХ ст. доповнив шевченкознавчі студії новими “Кобзарями”, зокрема популярне видання з поясненнями і примітками політичного і громадсько-культурного діяча Юліана Романчука, яке тричі перевидавали у Львові (1902, 1907, 1912). У “Критичній замітці до тексту поезій Шевченка” редактор зазначив: його видання (Львів, 1912) “від інших найновіших видань, іменню Доманицького і д-ра Франка, вже й самим текстом поезій різниться значно”⁶, бо він не лише доповнив їх новою поезією і частинами творів, а й таки поправив текст у багатьох місцях. Ю. Романчук, особливо акцентував увагу на правильність і “гладкість” форми, на поетичність висловів і добрий зміст, тому без вагань робив поправки навіть в оригіналах. Окрім численних текстологічних хиб, наприклад у першому “Кобзарі” 1902 р., його критикували за вміщені твори, які не належали Шевченкові. Поважні застереження викликав поділ віршів на 3 відділи, в межах яких вони згруповані за хронологією, “з дуже малими виїмками”: 1) думки, пісні, присвяти; 2) описи, образи, оповідки і т. д.; 3) “більші” поезії. Головна перевага видання Ю. Романчука, – як зазначив Василь Сімович, – доступна ціна для широко кола читачів, на відміну від видання О. Огоновського⁷.

Революція 1905–1906 рр. у Російській імперії принесла можливість легального видання повного тексту Шевченкових поезій. Відчинилися двері архіву департаменту поліції у Петербурзі, і в результаті українці отримали перше повне видання творів національного Пророка за редакцією українського літературознавця і письменника, громадсько-політичного діяча Василя Доманицького (1907, 1908, 1910). Але й Доманицький, як і його попередники із кількох автографів чи редакцій того самого твору вибирав ті варіанти, які йому видавалися найкращими, і звісно, ідеологічно правильними.

Паралельно в Галичині Наукове Товариство імені Шевченка (НТШ) видало Франкову редакцію “Кобзаря” у двох томах (1908). Листування з В. Доманицьким під час редакторської роботи, його ґрунтовна стаття “Критичний розслід над текстом «Кобзаря»” (1906), звірка з текстами Шевченкових автографів, якими той користувався, дали добрі результати. За рівнем текстологічної підготовки “Кобзар” за редакцією І. Франка не мав аналогів і значно перевищив у науковому плані всі галицькі збірки творів Т. Шевченка,

---

⁶ Юліан Романчук, “Критичні замітки до тексту поезій Шевченка”, *Записки НТШ*, Т. СХІ, (1912): 85.

⁷ Ольга Меленчук, “Шевченкові ідеї у житті і творчості Юліана Романчука”, *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*, Вип. 33, (2018): 49.

що вийшли до того часу⁸. Упорядник вперше ввів до видання пересипані українізмами поеми “Слепая” та “Тризна”, Шевченкову передмову до ненадрукованого “Кобзаря”, подав два варіанти поеми “Москалева криниця” та “Варнак”, запровадивши хронологічний принцип подачі творів. Як видавець і коментатор, І. Франко уточнює і спростовує деякі важливі деталі щодо першодруків Т. Шевченка. Наприклад, щодо одного з найкращих зразків так званої “політичної” лірики Т. Шевченка “Чигрине, Чигрине...” із рукописного альбома “Три літа”, який не має назви і присвяти. У своєму виданні І. Франко подає назву вірша “Чигирин” з присвятою М. Щепкіну, і саме таку назву зустріне читач практично в будь-якому, навіть сучасному, виданні “Кобзаря”. А також, замінені у 20-му рядку поезії “ордами” на “за-що ж ми різались з панамі”, “московські ребра” на “татарські ребра”. Такої прикрої помилки допустилися практично всі видавці “Кобзарів”, зокрема В. Доманицький, який ознайомився, як він про це сам твердить, з усіма доступними автографами Т. Шевченка. У критичних поясненнях до “Кобзаря” він спростовує свою думку (під впливом цензури чи самоцензури⁹): “московські ребра, – теж вар. Львівськ. К., передніший, а в Празькому: татарські ребра. Цей варіант неодмінно треба взяти, як що узятє й попереду... «з панамі», бо інакше про боротьбу з Татарами зовсім не буде згадано... Що ж до “московських ребер”, то їх не так-то вже й багато доводилось “скородити”, щоб спеціально на цьому спинятися. І це Ш., поправляючи згодом поезії свої, й узяв на увагу”¹⁰. Правда, постає дуже вже логічне питання до самого В. Доманицького: “А де він це вчитав у Шевченка”. Насправді, на це запитання відповідь віднайти важко.

Вшановували пам'ять і видавали творчу спадщину Т. Шевченка і у провінційних містах Галичини. Зокрема, невеликий за обсягом “Кобзар” (1910) для молоді вийшов друком у Коломиї заходами Видавничої Спілки українського вчителства.

Чимало книжок із творами українського Пророка з'явилося в ювілейний 1914 рік – століття уродин поета: НТШ видало фототипію¹¹, факсимільне відтворення першого петербурзького “Кобзаря” 1840 р., накладом 3000 примірників (Львів, 1914); з метою популяризації Шевченкового слова серед молоді Товариство українських учителів середніх і вищих шкіл “Учительська Громада” видало “Кобзар Тараса Шевченка: Вибір поезій з житєписом, ілюстраціями і поясненнями” (Львів, 1914), що його впорядкував Ю. Романчук; “Кобзар” із передмовою письменника та літературознавця Дениса Лукіяновича

---

⁸ Дет. про це див: Богдан Якимович, “Тарас Шевченко і Галичина: від першого знайомства до наукового зібрання поетичних творів (штрихи до галицької видавничої Шевченкіяни)”, *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*, Вип. 25, (2015): 366.

⁹ Богдан Якимович, “Тарас Шевченко і Галичина: від першого знайомства...”, 369.

¹⁰ Василь Доманицький, *Критичний розслід над текстом “Кобзаря”*. (Київ: “Просвещение”, 1907), 62.

¹¹ Цю техніку використовують для копіювання з високою точністю складних художніх оригіналів, що виходять друком невеликими накладами.

видав Союз Визволення України (Вип. 2. Львів, 1914)¹²; за редакцією Володимира Охримовича вийшов друком “Кобзар”, розрахований на тих, хто розумів українську мову, але читав лише польським алфавітом українців – українські поезії Шевченка упорядник подав у латинській транскрипції (Львів, 1914)¹³. Як правило, в основі згаданих вище книжок, окрім фототипії, було канонічне видання “Кобзаря” В. Доманицького.

У часі між двома світовими війнами культурно-просвітній розвиток української людности краю відбувався у складних суспільно-політичних умовах. Воєнні події прискорили процес усвідомлення українцями етнічної самобутности, кристалізації національної ідеї. Визвольна боротьба за самостійну Українську державу, хоч і не принесла очікуваних результатів через брак політичної єдності та досвідчених організаторів, а також вплив зовнішніх факторів, піднесла національну самосвідомість українців, і саме українське населення Галичини стало тією частиною українців Польщі, які досягли найвищого ступеня національної свідомости.

Галицька інтелігенція, відповідаючи на виклики і запити тогочасного суспільства, активно підтримувала культ Шевченка: видавала його поезію, влаштовувала урочисті щорічні святкування днів пам’яті поета, перетворювала у театральні вистави його драматичні твори. У кожній читальні “Просвіти” мала бути збірка поетичних творів “Кобзар”, як і портрет Т. Шевченка, оправлений в раму і прикрашений вишитим рушником¹⁴. З нагоди 60-ї річниці з дня смерті Т. Шевченка, в січні 1921 р., просвітяни організували всенародний збір коштів на видавничий фонд “Учітеся, брати мої”. Фонд цей існував за рахунок щорічних зборів під час Шевченківських свят та продажу видань “Просвіти”.

Патріотично налаштована українська еліта формувала національний світогляд молоді, насамперед через випуск друкованої продукції, зокрема перевидання творів Шевченка. Їх як премії за успіхи у навчанні та участь в урочистих заходах, дарували школярам. Один із примірників “Кобзаря” (1914) видання товариства “Учительська Громада” у Львові отримав Стецько Сірополко, син авторитетного шевченкознавця Степана Сірополко, тоді учень восьмого класу Тарнівської державної школи, на згадку про Шевченківський вечір 26 березня 1922 р. від Комітету підготовки свят пам’яті Т. Шевченка в м. Тарнові¹⁵.

¹² Див. дет.: Інна Морозова, “Віденські та галицькі видання творів Т. Шевченка, приурочені 100-річчю від дня народження поета: у контексті відзначення ювілею поета в Галичині”, *Записки Львівської національної бібліотеки України імені В. Стефаника*, Вип. 6, (2014): 122–124.

¹³ Це не було новиною. Вперше цю практику запровадив М. Драгоманов, видавши в Женеві (1882) Шевченковий шедевр – поему “Марія”. Про це детальніше див: Богдан Якимович, *Іван Франко як книгознавець і видавець. Книгознавчі і джерелознавчі аспекти*, (Львів: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2006), 116–119.

¹⁴ Іван Калинович, *Що робити по читальнях “Просвіти”? : програма, поділ і календар освітньої праці*, (Львів: Накладом актора, 1926), 23.

¹⁵ Запис на форзаці примірника, який зберігає Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого (*Кобзар Тараса Шевченка: вибір поезій з життям писом, ілюстраціями і поясненнями*, (Львів: З друк. Наук. Т-ва ім. Шевченка, 1914), 376).

Заслуговує на увагу внесок української діаспори та еміграційних видавництв у розвиток шевченкознавчих студій. Їхні видання творів Т. Шевченка стали зразком для галицьких “Кобзарів” і відіграли чільну роль у формуванні національної свідомості українців. Серед них: “Повне видання творів Тараса Шевченка” за редакцією Богдана Лепкого у 5-ти томах (Київ–Ляйпціг, 1918–1919), яке видала “Українська Накладня” Якова Оренштайна. На думку Володимира Дорошенка, це було “найцікавіше з усіх видань того часу” і містило майже всі твори Шевченка: окрім традиційного “Кобзаря” (українських поезій), вміщено його повісті, щоденник і листування. Б. Лепкий подає деякі варіанти поезій за різними редакціями “Кобзарів”, але життя і праця в Німеччині не дозволили йому ознайомитися з автографами Т. Шевченка, тому пропонує читачам свій “Кобзар” – Шевченко плюс Лепкий, – за словами Павла Зайцева¹⁶.

У 1921 р. в Ляйпцігу (Німеччина) “Українське Видавництво в Катеринославі” під управою Євгена Вирового випустило “Кобзар. Народне видання” Т. Шевченка з поясненнями і примітками В. Сімовича. Редактор поставив собі за мету пояснити для всіх українців Шевченкове слово, допомогти народові зрозуміти його ідеї, яких, на думку вченого, по-справжньому не розуміє навіть інтелігенція¹⁷. В роботі над текстом “Кобзаря” В. Сімович орієнтувався на видання В. Доманицького у трьох редакціях та згаданий вище “Кобзар”, що впорядкував Б. Лепкий. Найкращий варіант поезії, доповнював власними поняттями, не лише смисловими, а й географічними, історичними, етнографічними. Твори Шевченка розташовані у хронологічній послідовності, зазначено, де й коли вони написані, майже до кожного є передмова. Деякі вірші без заголовків автора В. Сімович подає за присвоєними П. Кулішем, які вже стали відомими народові. Наприклад, “Заспів” (“Думи мої, думи мої...”), “Косарь” (“Понад полем іде”), “Хатина” (“Не молилася за мене”).

Варіанти поезій, які записав Шевченко у різний час, або які він просто викреслив, редактор подає у додатку до “Кобзаря”, зокрема кінцівку поеми “Чернець”, після слів “І за Україну молитись святий Чернець пошкандибав”. У наступних виданнях Шевченкових творів ці рядки, викреслені рукою автора з “Малої книжки”, редактори також не подавали читачам, навіть у примітках¹⁸.

¹⁶ Павло Зайцев, “Наш довг перед Шевченком”, *Стара Україна*, № 3–4, (1925): 41.

¹⁷ Тарас Шевченко, *Кобзарь. Народне видання з поясненнями і примітками д-ра Василя Сімовича*, (Катеринослав; Камянець; Ляйпціг: Українське вид-во в Катеринославі заходами Є. Вирового, 1921), VI.

¹⁸ Причина викреслення (останніх 36 рядків) тексту найвірогідніше полягала в тому, що Т. Шевченко чітко усвідомлював: цей текст в Російській імперії, а тим паче – за його життя, ніколи не опублікують. Як дослідили шевченкознавці, Т. Шевченко, незадовго до виїзду з Новопетровського укріплення, 5 червня 1857 р. переписав поему “Чернець” з “Малої книжки”, надіслав Я. Г. Кухаренкові, значно переробивши її та знявши присвяту П. Кулішеві. Дуже ймовірно, що саме скорочений матеріал він подав у зв’язку з необхідністю одержати дозвіл цензури для читання поеми на величому літературному вечорі в Пасажі у Петербурзі. Саме це й було причиною, що кінцівка поеми була легенько, лише одною лінією, викреслена в “Малій книжці”.

Виняток склали хіба що так звані “Повні зібрання творів” (радянські малотиражні ПЗТ, в 10 т., 1949–1954; ПЗТ, в 6-ти т., 1963–1964), ну, й звичайно, нарешті з об’єктивними, а не фальшованими примітками в ПЗТ, виданому в незалежній Україні, 2001–2014, в 12 т., Т. 1: 2001, 784 с., портр.; Т. 2: 2001? 784 с., портр.), де цей текст подавали у примітках. Нема цього унікального творіння також в останніх київському¹⁹ та львівському²⁰. Вперше за довгий час, їх оприлюднив у популярному, так званому “воєнному” – для захисників України від московської агресії, розпочатої 2014 р. – до речі, у ювілейний рік нашого національного Пророка – в основному тексті оприлюднив заступник директора Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України відомий шевченкознавець Сергій Гальченко²¹.

Свген Вировий планував доповнити видання творів Т. Шевченка двома десятками ілюстрацій авторитетного мистця Петра Холодного і знайомого художника з Катеринослава (нині м. Дніпро) Юрія Магалецького, і з кожним накладом збільшувати їх число, щоб перший народний “Кобзар” був не лише популярним виданням, а й мистецьким. Позаяк книжка вийшла друком без ілюстрацій, ймовірно, замало часу, бо звернувся Є. Вировий з цією ідеєю в лютому 1921 р., рік видання “Кобзаря”²².

Народне видання поетичної спадщини Т. Шевченка за редакцією В. Сімовича отримало низку схвальних відгуків (Б. Лепкий, Михайло Возняк, Леонід Білецький) та водночас критичних зауважень (П. Зайцев, Сергій Шелухин). Але й надалі залишалося популярною серед українців книгою і для домашнього читання, і для шкільної лектури.

На західноукраїнських землях чергове видання збірки поезій з’явилося після довгої перерви у 1920 р. – накладом станиславівського видавництва “Бистриця” вийшов друком “Малий Кобзар”. Кооперативна спілка (організатори Іван Чепига, Зенон Курилович, о. Михайло Менціцький) розпочала видавництво книжок “зі смішно малим капіталом”, але надхненна праця її членів допомагала реалізовувати актуальний для міжвоєнного часу видавничий задум: книжкові серії для дітей та молоді, навчальну і виховну літературу для дорослих. Видання “Малий Кобзар” адресували дітям (видавнича серія “Діточі Читанки”) і містив

¹⁹ Тарас Шевченко, *Кобзар* / Передне слово, упорядкування, укладання ілюстрацій, коментарі, тлумач слів Недак В.В., іл. худож. Ждахи А. А., (Київ: Емма, 2019), 580: іл. 490.

²⁰ “Кобзар” ілюстрований / Шевченко Тарас. *Кобзар. 1840–1940, (Черкаси: Брама-Україна, 2006), 448*. Репр. відтворення вид. 1941 р. (Львів: Априорі, 2020), 376: іл. Важко зрозуміти видавця Ю. Николишина, чому він, готуючи таке чудово ілюстроване подарункове видання, не порадившись з фахівцями хоча би зі Львова, подав у цій книжці явно застарілі тексти.

²¹ Тарас Шевченко, *Кобзар*, (Київ, Університет “Україна”, 2014), 310. [“Бібліотека українського воїна”]. На сьогодні, завдяки зусиллям С. Гальченка, який залучив до фінансування цього добродійного проєкту низку різних установ, громадських організацій, приватних осіб, для українських воєнків надруковано вже 9 тис. примірників.

²² Ольга Редько, “...Бажаю... дочекатися визволення України...” (огляд документів ЦДАВО України про діяльність українського громадського і культурно-освітнього діяча Є. С. Вирового)”, *Архіви України*, № 3–4, (2017), 181.

він 31 вірш – скорочені тексти ранніх поезій Т. Шевченка із довільними назвами, що було характерним для всіх дитячих видань того часу та найбільш шанованих серед галицьких читачів щорічних календарів. У передмові до “Кобзаря” редакція помістила коротку біографічну довідку про автора і його літературну спадщину. Під назвою “Золоті слова” надруковано повчального змісту цитати із віршів. На обкладинці зазначено наклад книжки – 7000 примірників, але, як стверджує В. Дорошенко, наклад того видання становив 5000 примірників²³.

Не оминуло “традиції” скорочення Шевченкових поезій у дитячих виданнях й Українське Педагогічне Товариство – у 1921 р., в 60-ті роковини від дня смерті Т. Шевченка, з’явився друком новий “Кобзар” для дітей, який був дослівним передруком видання 1914-го року (44 поезії) на основі видання Ю. Романчука, лише змінили обкладинку. До книжки увійшли короткі вірші та уривки поезій під довільними назвами, головно виховного характеру. Зміст “Кобзаря” подібний до згаданого вище і доповнений історичними творами, зокрема “Іван Підкова”, “Гамалія”, “Вибір гетьмана”. Розпочинається книжка зі “скупої” біографічної довідки про Шевченка, твори надруковано без присвят і хронології, а деякі – “зліплені” з окремих уривків та строф різних поезій. Наприклад, на початку вірша “Любіть Україну”²⁴ надруковано уривок із середини поезії “Згадайте братія моя” (1847):

*Любіть ся, брати мої,
Україну любіте,
І за неї безталанну
Господа моліте.
Ворогів [І його] забудьте, други,
І не проклиняйте...*

А в кінці – уривок із вірша “Чи ми ще зійдемося знову” (1847):

*Смиріть ся, молитесь Богу
І згадуйте один другого
Свою Україну любіть
Любіть її, бо время люте...
В останню тяжкую минуту
За неї Господа моліть!*

На відміну від “Малого Кобзаря” видавництва “Бистриця”, у тому виданні текст поезії супроводжують історичні коментарі, пояснення рідковживаних в Галичині слів, географічних назв. Привертають увагу читача зросійщені назви творів “Мисли” (вибір повчальних, на думку редактора, цитат із Шевченкових поезій), “Завіщане” (“Заповіт”). Ймовірно, щоб оминати цензуру редакція

---

²³ Володимир Дорошенко, *Бібліографічний покажчик творів Т. Шевченка*, (Львів: Накладом автора, 1938), 206.

²⁴ Тарас Шевченко, *Кобзар: вибір для дітей*. Вид. 3-тє, (Львів: Накладом Українського Педагогічного Товариства, 1921), 28.

поділила важливі історичні твори Шевченка на уривки та ще й під довільними назвами, наприклад серія уривків із “Тайдамаки” (“Хочеть ся жити”, “Весна”), “І мертвим, і живим...” (“Учіть ся свого”, “Зазив до братньої любови”) та ін. Наклад “Кобзаря” видання УПТ становив 10 000 примірників, і досить швидко розійшовся серед галичан.

Знаковою особистістю в галицькому книговиданні був Михайло Таранько, власник спеціалізованого видавництва “Світ Дитини” у Львові, яке стало першим дитячим видавничим осередком на території Західної України і найдовше протрималося на книговидавничому ринку. У 1923 р. Таранько видав “Малий Кобзар”. Вибір поезій для читання у “Малому Кобзарі” (48 творів) доступний для школярів, але немає пояснень діалектних чи рідковживаних слів, які досить часто є незрозумілими для галичан, приміток і коментарів. Тексти віршів подані з довільними назвами, без хронології, наприклад поезію “І досі сниться: під горою” надруковано під назвою “Спомин з юних літ”, “І день іде, і ніч іде” – “Чому не йде”, “Ой не пють ся пива, меди” – “Смерть чумака” (без двох останніх строф). У дитячому “Кобзарі” вміщено й уривки творів, розділені на декілька віршів. Так, поезію “І мертвим, і живим...” надрукували як чотири окремі твори під назвами: “Посланіє” (рядки 1–18)²⁵, “Зазив до братньої любови” (рядки 245–248, 257–260)²⁶, “Схаменіться!” (рядки 67–70)²⁷, “Учітеся, брати мої” (рядки 217–228)²⁸. Книжку доповнюють 32 чорно-білі ілюстрації відомих у той час ілюстраторів дитячих книг Олени Кульчицької та Осипа Куриласа, роботи письменника, етнографа, графіка, живописця з Наддніпрянщини Григорія (Грицька) Коваленка, який захоплювався творчістю Шевченка, популяризував історію українського народу на підросійській Україні (“Українська історія. Оповідання з історії України”. Київ, 1906, 1912), а на останній сторінці – графічна кінцівка: всередині орнаментальної прямокутної рамки із зображеннями Тризуба і Лева в короні – слова Т. Шевченка: “Свою Україну любіть! Любіть її, во время люте... В останню, тяжкую минуту за неї Господа моліть!”. Безумовно, М. Таранько як новатор і популярний видавець дитячих книжок, надрукував “Малий Кобзар” з навчальною і виховною метою, але в такому варіанті галицькі читачі втрачають зміст поезій Шевченка, і будь який зв’язок із внутрішнім світом поета загалом. Книжка вийшла друком у серії “Діточа Бібліотека” орієнтованій на дітей від 2 до 15 років, тому актуальним було б вступне слово про автора – національного Пророка і мотиви його творчости, коментарі до віршів, які частково замінюють вдалі ілюстрації. Зрештою, загальновідомі слова Шевченка: “В своїй хаті своя правда і сила і воля” на звороті титульного аркуша, можуть дати школяреві засади національно-політичної програми української спільноти.

²⁵ Тарас Шевченко, *Малий Кобзар: Вибір для дітей з образками*, (Львів: Накладом видавництва “Світ Дитини”, 1923), 7.

²⁶ Тарас Шевченко, *Малий Кобзар: Вибір для дітей з образками...*, 25.

²⁷ Там само, 35.

М. Таранько видав “Малий Кобзар” у складний суспільно-політичний час для галицького краю – на початку 20-х рр. ХХ ст. польський уряд відкрито проводив антиукраїнську політику: розпустив Галицький автономний сойм, поняття “український”, “Східна Галичина” офіційно замінили термінами “руський”, дивним шовіністичним новотвором “Східна Малопольща”, а 14 березня 1923 р. Рада Амбасадорів Антанти підписала рішення про анексію Польщею Східної Галичини. Проте видавець не побоявся поширити, накладом 15 000 примірників²⁹, уривки із Шевченкових творів “Гамалія”, “Іван Підкова”, а також вживати слово “Україна”.

Українську видавничу справу у міжвоєнний період регламентувала правова база Польської держави, яку формували чинні законопроекти і Австро-Угорщини, та вже нові Другої Речі Посполитої. Вони були досить лояльні до видавців і друкованого слова. Відповідно, порушення правових норм виникало через друк і розповсюдження книжкових примірників зі “шкідливим” для громадян Польщі текстом. За задумом польського уряду пресові закони мали бути на сторожі безпеки держави, а не інтересів видавців або читачів. Нечіткий зміст окремих статей нормативно-правових актів, упровадження нового кримінального кодексу (1932), активні дії органів безпеки, прагнення польської влади зменшити силу українського національного руху нівелювали відносно демократичні засади конституційних актів (1921, 1935), призводили до частих конфіскацій видань без ґрунтовних аргументів, високих штрафів чи обшуків помешкань українських діячів. Року 1929, напередодні виборів до польського сойму, було чи не найбільше конфіскацій друкованих примірників у трьох воєводствах Галичини. Не минула цензура й видань НТШ: у вересні того року поліція конфіскувала наклад першого тому “Кобзаря” Т. Шевченка з поясненнями педагога, філолога, директора української гімназії у Станиславові (1905–1919, 1923–1927) та Академічної гімназії у Львові (1927–1930) Миколи Сабата³⁰. Пізніше, радянська влада скерувала цей “Кобзар” як націоналістичне видання (“нац. изд”) до спецфонду, і таким робом вилучила його на десятиліття з наукового і культурного обігу.

Упродовж свого життя М. Сабат розвивав українську шкільну освіту, яку вважав основою національного й культурного розвитку української молоді. У передмові до “Кобзаря” упорядник наголошує на винятковому талантові Т. Шевченка: “Це автор, що вимагає від читача великої ерудиції формальної, ніжної тонкості чуття і буйної уяви, що відповідає лише мистецьким вдачам. Бо хоч Шевченко був кров із крові і кість із кисти народнім поетом, був попри те також наскрізь мистцем – поет і маляр доповнялися в ньому в одній особі, був також свого роду філософом із широким світоглядом на життя і його завдання, і був людиною надзвичайно чутливою і пронизливою вдачі, що відчувала і проникала

---

²⁸ Тарас Шевченко, *Малий Кобзар: Вибір для дітей з образками...*, 57.

²⁹ Володимир Дорошенко, *Бібліографічний покажчик творів Т. Шевченка...*, 215.

³⁰ “Новинки: Цікава конфіскація”, *Діло*, 25 вересня, (1929): 5.

не лише злидні й болі сучасності, але також гординю й пороки бувальщини та надії й страхіття майбутності. Він оком своєї душі і живчиком свого серця обіймав минуле, сучасне й майбутнє, минулого був істориком, сучасності живим відгомонам, а майбутнього пророком”³¹.

Микола Сабат планував видати “Кобзар” у чотирьох томах, але через передчасну смерть редактора (в серпні 1930 р.) з’явився друком лише перший том у двох частинах – поезії Шевченка з 1838 до 1842 рр. (“романтична доба його творчості”) у видавничій серії Книгарні НТШ “Для школи і дому”. У вступній нотатці автор подає широкий джерельний матеріал, який використав у своїй студії; звертався до авторитетних видань творів Шевченка за редакцією Ю. Романчука (1902), В. Доманицького (1907, 1908, 1910), І. Франка (1908), П. Зайцева (1914), Б. Лепкого (1918–1921), В. Сімовича (1921), Ієремії Айзенштока та Миколи Плевака (1925, 1927), Сергія Єфремова та Миколи Новицького (1927). “Та найбільше, – зізнається М. Сабат, – користав я з львівського видання творів Шевченка під редакцією І. Франка 1908 р. і видання В. Яковенка під редакцією Д. Дорошенка (Катеринослав, 1914)”³².

До першого тому увійшло 26 творів із прижиттєвих видань поезій Т. Шевченка. Як і Франко, упорядник застосовує хронологічний принцип розподілу поезії, подає нумерацію рядків та акцентування слів (практично до кожного слова), що мало значення для правильного читання Шевченкової поезії, особливо в Галичині, де мова українців була засмічена полонізмами. Кожен твір М. Сабат доповнив коротким викладом змісту, на кшталт народного видання В. Сімовича, датою написання та інформацією про першодруки. У примітках укінці кожної частини пояснив окремі слова і подав різночитання за попередніми публікаціями Шевченкових творів П. Зайцева (1914), І. Айзенштока та М. Плевака (1925), С. Єфремова та Новицького (1927).

У “Кобзарі” М. Сабат під оригінальною назвою поезії подає її жанрову приналежність, наприклад “Причинна” і “Тополя” (балада) або посвяту (“Іван Підкова” [В. І. Штернбергу], “Тарасова ніч” [П. І. Мартосу]). Але й у ньому зустрічаємо самовільно присвоєні редактором назви Шевченкових творів: “Бездолля” (“Тече вода в синє море”), “Доля зрадженої дівчини-сироти” (“На що мені чорні брови”), “Доля безпритульного сироти” (“Тяжко, важко в світі жити”).

Перший том “Кобзаря” за редакцією М. Сабата, яке високо оцінили літературні критики й науковці через нові, ґрунтовні пояснення до Шевченкових поезій, друкарня НТШ видала накладом 6000 примірників і книжка коштувала 4 зл. 40 гр. Для міжвоєнного галицького суспільства це було недешеве видання, як

³¹ Тарас Шевченко, *Кобзар: повне видання з поясненнями і примітками др. Миколи Сабата*. Т. 1, Ч. 1 (Романтична доба творчості Тараса Шевченка [до кінця 1842 р.]), (Львів: Накладом Книгарні Наук. Товариства ім. Шевченка, 1929), 3.

³² Там само, 5–6.

наприклад “Малий Кобзар” М. Таранька за 0, 60 зл.³³, тому його могли собі дозволити лише мале коло українських діячів.

У 1930 р. у Львові вийшли друком ще два видання “Малого Кобзаря”, які були перевиданням Шевченкових творів для дітей 1920-го року станиславівської кооперативи “Бистриця”. Відрізнялися вони лише установою, що їх видала: в одній зазначено видавництво “Русалка”, в іншій – “Бистриця”. Видання “Кобзарів” містили 30 поетичних творів та цитати з віршів, об’єднаних під назвою “Золоті слова”. Вступна стаття “Т. Г. Шевченко” невідомого автора містила чимало помилок: надруковано, що Шевченко народився 25 грудня за ст. ст. 1814 р. і зверху виправлено на 25 лютого; замість с. Моринці вказано с. Мокринці та інші. Видавці, як і в редакції 1920-го року, не дотримувалися хронологічного принципів подачі поезій, не вказували дати написання творів, надрукували їх під довільними назвами і без приміток. Власник видавництва “Русалка” Григорій Гануляк планував випустити “Малий Кобзар” накладом 5000 примірників та, з огляду на помилки в життєписі, поширив лише 2000 примірників, а решта книжок вилучив із продажу. В. Дорошенко у бібліографічному покажчику Шевченкових творів зазначає, що тих два “Кобзарі” випустили на спілку, але не вказує її назви. На той час, кооперативне видавництво “Бистриця” під управою І. Чепиги вже не діяло, а видавець займався, в основному, власною книгарнею та громадською діяльністю. Ймовірно, Шевченкові поезії видали з ініціативи Г. Гануляка та “Союзу українських книгарень і накладень”, який об’єднував 25 галицьких видавничих установ і як безкоштовний примірник, чи за зниженою ціною, мав розійтися серед членів спілки.

Чинні австрійські та нові пресові закони Другої Речі Посполитої зумовили ріжний вплив цензури у трьох воєводствах Галичини: у Станиславівському і Тернопільському вона була жорсткішою. В основному, конфісковували художні історичні та національно-патріотичні твори через антидержавний зміст, зневагу щодо держави і польського народу, наявність слова “український” і його похідних тощо. У 1932 р. Окружний суд в Тернополі конфіскував два видання творів Шевченка: примірник “Кобзаря” виданий в Києві–Ляйпцігу (1919) з приватної бібліотеки адвоката Григорія Олійника у с. Грималовичі та “Кобзар: народне видання” за редакцією В. Сімовича (Катеринослав, 1921) у читальні “Просвіти” в с. Глібів. Причиною заборони книжок був текст національно-патріотичної поеми “Тайдамаки”, який “породжував ненависть” українців щодо польської національності і держави³⁴. У виданні 1919 р. цензор викреслив окремі уривки та рядки на С. 96 (рядки 982–985), С. 97 (рядки 991–995), С. 102 (рядки 1149–

---

³³ *Каталог “Діточої Бібліотеки” видавництва “Світ Дитини”, (Львів: Світ Дитини, б.р. [1939]), 1.*

³⁴ Інформація повітових староств про конфіскацію і заборону поширення окремих друкованих видань на території воєводства, Державний архів Тернопільської області (далі ДАТО), ф. 231, оп. 1, спр. 1942, арк. 14.

1156), С. 103 (рядки 1156–1176), С. 108 (рядки 1306–1327), С. 110 (рядки 1372–1380), С. 120 (рядки 1670–1678), а в народному виданні “Кобзаря” за редакцією В. Сімовича ті самі рядки надруковані на сторінках 60, 61, 65, 68, 69 і 74³⁵.

Наступного року воєводська управа Тернополя, після таємного нагляду за друкарнями і складами видавництва за дозволом Міністерства внутрішніх справ у Варшаві, конфіскувала залишки примірників “Кобзаря”, виданих заходами товариства “Просвіта” у Львові ще в 1912 р.³⁶.

Нові конфіскації Шевченкових творів у Галичині відбулися року 1934, і знову ж таки в Тернополі, зокрема “Кобзар” видання Державного Видавництва України в Харкові (у судовому протоколі не вказано рік видання, а до того часу ДВУ поширило 25 різних видань Тараса Шевченка, в тому числі і з назвою “Кобзар”)³⁷. Слід зазначити, що з усіх вилучених примірників “Кобзарів”, саме народне видання В. Сімовича увійшло до списку “руських” (українських) заборонених книжок на території Другої Речі Посполитої³⁸.

Зовсім інший підхід до упорядкування збірки поезій Т. Шевченка вибрав Іван Ставничий, засновник “Універсальної Бібліотеки” у Станиславові. Першою і єдиною книжкою видавництва став “Кобзар” за редакцією І. Ставничого. У передмові редактор згадує про появу прижиттєвих видань збірок поезій Т. Шевченка (1840, 1844) й окремих творів³⁹; подає імена осіб та установ, які зберігали оригінальні Шевченкові рукописи, копії поетичних творів; перераховує видання “Кобзарів”, що появилися на українських землях та в еміграції, зокрема перше повне “але далеко ще не критичне” празьке видання Федора Вовка та Олександра Русова (1876–1877).

Всупереч традиційному варіантові поділу Шевченкових поезій, видавець розмістив твори не в часі їх написання, а за родами поезій, зі збереженою хронологією (на кшталт видань Ю. Романчука). Як і Шевченко, видавець деякі твори подає без заголовків і з присвятою, але вибірково друкує неавтентичні назви за Пантелеймоном Кулішем (“Чого ти ходиш на могилу?...”, “Неначе цвяшок в серце вбитий...” – за Кулішем “Калина”, “Марина”). Щоб Шевченкові вірші було легше читати і розуміти І. Ставничий, слідом за Б. Лепким, поділив текст поезій на відступи; розширює акцентуацію творів, що у виданнях “Кобзаря” зустрічалося вкрай рідко – започаткував цю добру справу ще П. Куліш у 60-х рр. ХІХ ст., продовжило петербурзьке видання книгаря Д. Е. Кожанчикова, що його

³⁵ Листування судових органів із повітовими староствами з питання конфіскації “Кобзарю Шевченка, ДАТО, ф. 231, оп. 1, спр. 1746, арк. 7.

³⁶ Інформація воєводського управління про конфіскацію окремих друкованих видань, ДАТО, ф. 231, оп. 1, спр. 2018, арк. 75зв.

³⁷ Списки видань та брошур, які підлягають конфіскації, ДАТО, ф. 275, оп. 1, спр. 752, арк. 4.

³⁸ Там само, арк. 13зв.

³⁹ Появилися ще тільки “Катерина” 1840 р. і “Гайдамаки” 1841 р. в Петербурзі, “Гамалія” в 1843 р., та під спільним заголовком “Новые стихотворения Пушкина и Шевченки” в Ляйпцігу 1859 р. дві поеми “М. Гоголю” й “Кавказ”.

редагували Микола Костомаров та Григорій Вашкевич (1867), далі “Кобзар” за редакцією І. Франка, і неповне видання М. Сабата, причому виправлень вистарчало для всіх.

В основі “Кобзаря” І. Ставничого – критичний текст В. Сімовича, звірений із галицькими “Кобзарями”, та харківський – видання І. Айзенштока та М. Плевака, і доповнений, бо як влучно писав Б. Лепкий, – “ми ще не маємо «Кобзаря» з незмінним текстом, який можна би передруковувати як євангелію”⁴⁰. До першого тому увійшли 32 твори: балади й побутові поеми, віршовані оповідання (до другого тому мали увійти історичні та суспільно-політичні поеми, а до третього – ліричні твори), і серед них вірш “Титарівна біля криниці”, що не належить Т. Шевченкові. Цікаво, але таку помилку у виданнях “Кобзаря” допустили І. Франко, Б. Лепкий, Д. Дорошенко (Катеринослав, 1914), і не перевірили її згодом О. Корнійчук і М. Рильський (Київ, 1939) та інші.

І. Ставничий планував видати “Кобзар” кишенькового формату, у трьох томах, до 120-річниці від дня народження Шевченка, але, на жаль, 1934-го року світ побачив лише перший том. Видання – хоч і не надто вибагливе з мистецького і поліграфічного боку, з огляду на ціну (50 гр.), але все ж таки дбайливе і старанне, а пояснення до творів Шевченка – найновіші, на той час, студії в ділянці Шевченкознавства⁴¹.

Найдешевшим серед усіх видань “Кобзарів” для дітей був “Кобзар-метелик” видавництва “Сині Дзвіночки” в Рогатині, яке постало з ініціативи прозаїка, поета, драматурга, педагога, громадського діяча Миколи Утрина-Безгрішного та письменника, педагога і видавця Антона Лотоцького. Книжка вийшла як перша частина дешевої видавничої серії “Метелики”, коштувала всього лиш 25 гр. і на думку редакторів, мала стати окрасою кожної української хати (що було неможливо при накладі 3000 примірників). Рогатинський “Кобзар-метелик” містив 20 поезій, з них лише три уривки надруковано під довільною назвою (а для “Кобзарів” виданих у Галичині в міжвоєнний період вони стали вже традиційними): “Учітєся!” із твору “І мертвим, і живим...”, “Віра і Бога” із поезії “Кавказ” та “Над Дніпром” із твору “До Основ’яненка”. Тексти віршів упорядковані без хронології, але зазначено, коли їх написав Шевченко і кому присвятив. Деякі вірші доповнюють примітки з поясненнями застарілих та рідковживаних слів, географічних назв.

Головними осередками дослідження та видання творів Шевченка у міжвоєнній Галичині був Львів, де діяло НТШ, а також Варшава, в якій заходами екзильного уряду Української Народної Республіки в лютому 1930 р. при Міністерстві віровизнань та народної освіти, заснували Український Науковий Інститут (далі УНІ у Варшаві).

---

⁴⁰ Тарас Шевченко, *Кобзар: повне видання в трьох томах* / ред. з передмовою і примітками І. Ставничого. (Станіславів: Накладом “Універсальної Бібліотеки”, 1934), IX.

⁴¹ “Нове видавництво”, *Дзвони*, (1934): 576.

Директором інституції обрали професора Олександра Лотоцького, науковим секретарем – Романа Смаль-Стоцького, керівником катедри літератури – Б. Лепкого. Названі професори – люди авторитетні, з поважним науковим доробком, вони одночасно були науково-дидактичними працівниками Варшавського та Ягелонського університетів. Це була репрезентативна керівнича колегія установи, що становила гідне партнерство у стосунках Інституту з польськими та закордонними установами і науковими осередками, зокрема Праги, Берліна, Парижа.

Науковий колектив УНІ у Варшаві розумів значення популяризації творів Кобзаря на чужині, особливо для українців. Функціонування установи за межами рідних теренів, дозволяло встановити діалог з польським населенням, звернути їхню увагу на українську культуру. У 1934 р. за редакцією П. Зайцева опублікували переклад поезій Шевченка польською мовою з передмовою, коментарями, примітками та ілюстраціями. До книжки увійшли “Три літа”, твори з циклу “В казематі”, поезії часу заслання та після нього в перекладах М. Бенковського, К. Думанського, Т. Холендра, Яр. Івашкевича, Б. Лепкого, Л. Совінського, К. Вежинського, З. Войнаровського та інших⁴². Ціна книжки – 5 зол., і це було небагато за великосяжне, ілюстроване видання творів українського класика.

Того ж року УНІ в Варшаві розпочав видавати “Повне видання творів Тараса Шевченка”. Згідно з задумом О. Лотоцького, це видання мало складатися з 16 томів і супроводжуватися широкою серією студій життя і літературної діяльності поета (розвідки, коментарі, примітки до тексту). Комісію з видання цього проєкту очолював О. Лотоцький, секретарем був Р. Смаль-Стоцький, а редактором II–XII, XVI томів – П. Зайцев. Редакторами решти томів були Андрій Петренко, Р. Смаль-Стоцький. Бібліографію – покажчик видань Шевченкових творів та опис бібліографічних праць про Шевченка (том XIV) зібрав і впорядкував В. Дорошенко. На жаль, проєкт не реалізували до кінця – не вийшли друком три томи цього зібрання, хоча й були готові, “Передмова від видавництва” (том I), “Літературна біографія Т. Г. Шевченка” (том V) і “Т. Шевченко в його польських взаєминах” (том XIII), які готував П. Зайцев⁴³. Друкували “Повне видання творів Тараса Шевченка” у Львові в друкарні НТШ, і що цікаво, не за порядком, а в часі їх підготовки. Наприклад, XI том вийшов друком у 1935 р., X том – у 1936 р., XII і XVI томи – у 1937 р., і лише в 1938 р. спочатку видали XV, а після нього мав би з’явитися XIII том⁴⁴.

---

⁴² *Каталог видань Українського Наукового Інституту в Варшаві (1930–1938)*, (Варшава, 1939), 36.

⁴³ Студії надрукував у другому повному виданні творів Шевченка у XIV томах в 60-х рр. XX ст. Микола Денисюк в Чикаго.

⁴⁴ Листування дирекції друкарні з Українським Науковим Інститутом у Варшаві про виконання замовлень і фінансові розрахунки, ЦДІА України, м. Львів, ф. 309, оп. 1, спр. 618, арк. 27.

Попри численні конфіскації українських друкованих видань в Галичині польська влада не могла заборонити Шевченкові поезії, але вжила заходів, щоб його історичні твори, які будили патріотичний дух українців та формували національний світогляд молоді, залишилися поза офіційною, а отже, не дозволеною лектурою. Саме тому, Державне видавництво шкільної літератури, яке видавало навчальні підручники для шкіл з українською мовою викладів, у 1937 р. розпочало видавничу серію “Цікава книжка” (1937–1938, 14 назв) за редакцією педагога і публіциста, професора Львівського університету (1919–1925), а в міжвоєнний період – учителя української та німецької мов державних шкіл у Львові, Володимира Калиновича. Першою книжкою серії була збірка творів Т. Шевченка “Малий Кобзар” з ілюстраціями за оригінальними малюнками поета⁴⁵ та мистецькою обкладинкою роботи львівського художника-графіка Святослава Гординського.

У 1938 році НТШ у Львові на замовлення Державного видавництва шкільної літератури надрукувало перший ілюстрований “Кобзар” для середніх загальноосвітніх шкіл. Збірник обсягом понад 350 сторінок став офіційним виданням у системі шкільної освіти в умовах польської влади. У вступній частині підручника В. Калинович як упорядник, подає довідку про життєвий шлях Т. Шевченка на основі автобіографічних поезій, його творчу спадщину та переклади поезій на польську мову; згадує про дружні взаємини поета із польськими діячами, які також відбували заслання в Оренбурзі. Серед них, історик та художник Броніслав Залеський, якому Т. Шевченко, – пише В. Калинович, – присвятив повісті “Княгиня” і “Художник”⁴⁶, а також вірш “Ляхам” (у Франковій редакції “Кобзаря” твір називається “Полякам”), який не увійшов до шкільного підручника.

В основі видання – заборонений на той час у Другій Речі Посполитій “Кобзар. Народне видання” В. Сімовича, який із задоволенням читали галичани. Частина текстів поезій скорочена, пояснення слів – перефразовані, як і короткі виклади змісту, а місця де Т. Шевченко писав про поляків – опущено. Наприклад, у творі “Послання” бракує трьох уривків:

*Та й побачите, що ось-що
Ваші славні Брути:
Раби, подножки, грязь Москви,
Варшавське сміття ваші пани
Ясновельможній гетьмани!
Чого ж ви чванитеся, – ви,
Сини сердешної України?*

---

⁴⁵ Тарас Шевченко, *Малий Кобзар. З малюнками Т. Шевченка* / підготував до друку В. Калинович. (Львів: Państwowe Wydawnictwo książek szkolnych we Lwowie, 1937), 96. (“Цікава книжка”. Чис. 1–2).

⁴⁶ Тарас Шевченко, *Малий Кобзар. З малюнками Т. Шевченка* / підготував до друку В. Калинович..., 32.

*Що добре ходите в ярмі,
Ще краще як, як діди ходили?!
Не чваньтесь: з вас деруть ремінь,
А з їх, бувало, й лій топили!*⁴⁷.

У двох інших – вжито слово “ляхам”. Загалом, В. Калинович із народного видання поезій Т. Шевченка за В. Сімовичем викинув ті рядки, а з ними й немалі уривки тексту, які для польського уряду становили загрозу самостійності та цілісності Другої Речі Посполитої. З іншого боку, всупереч суспільно-політичній ситуації, наступу польської влади на українську освіту й культуру, у книжці надрукували не один патріотичний вірш Т. Шевченка, які не увійшли до жодного галицького видання “Кобзаря” у міжвоєнний період, але щоб цензура дозволила його надрукувати і використовувати як шкільний підручник, така редакція поезій була вимушеною.

Доповнюють поетичні твори українського Кобзаря 50 його оригінальних малюнків, а їх матриці для друку надіслав УНІ у Варшаві. Серед них автопортрет Т. Шевченка (1860), пейзажі із альбому “Живописна Україна”, портрети українських письменників М. Костомарова, П. Куліша, І. Котляревського та інші. Як навчальна література для середніх та загально-освітніх шкіл “Кобзар” вийшов незначним накладом – 6600 примірників, що знову ж таки задовольняло інтелектуальні потреби вузького кола читачів.

Велику роль у популяризації та поширенні української друкованої продукції в Галичині, підрадянській Україні та світі відігравали локальні та міжнародні виставки, ярмарки. Так, у листопаді 1927 р. успішно відбулася виставка української книжки і преси в Станиславові за ініціативи І. Чепиги, С. Кушніра та місцевої молоді. Серед експонованих видань були цінні бібліографічні студії, збірка “Кобзарів” Т. Шевченка, що появилися накладом різних видавництв від 1848 р., повоєнна закордонна преса, на шпальтах якої друкували згадки про український визвольний рух, а також “стильово і по мистецьки прикрашені” книжки львівських, коломийських і тернопільських видавництв⁴⁸.

Безумовно, запити на українські книжки зростали, але через низьку купівельну спроможність видавнича продукція розходилися повільно, на складах видавництв і полицях книгарень залишалися великі запаси не проданої літератури, зокрема Шевченкових творів. Наприклад, уже згадані примірники “Кобзаря” видання товариства “Просвіти” (1912), які конфіскували на книжковому складі в 1932 р. у Тернополі. Видавництво “Всесвітня Бібліотека” Івана Калиновича у 1923 р. пропонувало своїм читачам “Кобзар” Т. Шевченка виданий ще в 1876 р. у Празі та народне видання “Кобзаря” за редакцією В. Сімовича⁴⁹.

⁴⁷ Цит. за: Тарас Шевченко, *Кобзарь. Народне видання з поясненнями і примітками д-ра Василя Сімовича...*, 192.

⁴⁸ І.М., “Вистава української книжки і преси в Станиславові”, *Діло*, 6 листопада, (1927): 3.

⁴⁹ Матеріали видавництва “Всесвітня Бібліотека”, 1914–1925 рр., Відділ рукописів. Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника, ф. 57, спр. 24, арк. 81.

Про національно-виховний вплив Шевченкового “Кобзаря” на українську молодь, свідчать криваві сторінки нашої історії, за ними – довгоочікувана незалежність, і далі криваві сторінки... Те, що в Галичині в міжвоєнний період не з’явилося жодного наукового зібрання поетичних творів Т. Шевченка, звісно ж прикро, але “Малий Кобзар”, і навіть пропольське видання поезії Т. Шевченка, знайомили мешканців краю з історичними та політичними творами поета; допомагали правильно зрозуміти роль козацтва і Запорозької Січі, ідеї народних рухів XVI–XVIII ст., дії українських лідерів того часу та суть переломових дат нашої історії, як наприклад 1654, 1709 чи 1775 роки. Отож, певною мірою, вони заповнили недостачу уроків історії України в народних школах у міжвоєнній Польській державі.

Підсумовуючи викладене, справедливо робимо висновок, що внесок галицьких діячів та видавців у розвиток Шевченкознавства, безумовно, вагомий. Рефлексії над життям і творчістю Кобзаря дозволили дослідникам й аматорам наблизити поетичний доробок поета до народу, довести населенню краю знання про Шевченкові пророцтва простою, зрозумілою мовою. А книжкова продукція того часу, зокрема збірка поезій “Кобзар”, відіграла важливу роль у формуванні політичної свідомості, розвитку національно-визвольного руху, структуруванні українського суспільства, у зростанні освіченості українського народу, була значним внеском у громадсько-політичне та суспільне життя України.

І насамкінець. На жаль, сумно констатувати сьогодні й такий факт: українці катастрофічно перестають читати і купувати книжки. На одного українця тепер припадає менше, ніж одна куплена книжка на рік (в Німеччині цей показник у понад 20 разів вищий). А ось накладі останніх видань “Кобзарів” – незначні. Наведемо лише видання за три останні роки: Харків: Фоліо, 2017, серія “Шкільна бібліотека” – 2000 прим.; Харків: Клуб Сімейного Дозвілля, 2017 – 4000 прим.; Київ: Дух і Літера, 2018, білінгва: українська-їдиш – накладу не зазначено; Львів: Панорама, 2017, іл. С. Караффи-Корбут – 500 прим.; Київ: Емма, 2019, іл. А. Ждахи – 1100 прим.; Львів: Априорі, 2020, багатоілюстр. – 3000 прим.; Львів: Наутілус (у 4-х томах, багатоілюстр.), 2020 – 1000 прим. Якщо врахувати, що з цього переліку для широкого кола осіб призначено хіба два перші видання, що мають наклад всього шість тис примірників (білінгва – видання специфічне, а останні три, сумарний наклад яких складає 5,6 тис. прим. – ілюстровані подарункові і дуже дорогі), то навіть назагал ми маємо наклад усіх “Кобзарів” трохи більше як 12 тис. прим. – по три тисячі примірників на рік! Цифра просто мізерна для української нації. Мусимо переосмислювати себе через Шевченка, бо лише тоді станемо справжніми патріотами своєї землі та держави, коли Шевченкові ідеї та пророцтва перейдуть через душу і єство кожного українця, всього українського народу.

**GALICIAN SHEVCHENKIANA:
PUBLICATIONS of “KOBZAR” COLLECTION of POEMS
in 1920s-1930s**

Mariya PIRKO

Vasyl Stefanyk National Scientific Library in Lviv
Department of Scientific Bibliography
7 Vasyl Stefanyk Str., Lviv, 79000, Ukraine
e-mail: mariya.pirko@gmail.com

Bohdan YAKYMOVYCH

Ivan Franko National University of Lviv
Department of Local History and Department of Library Studies and Bibliography
1 Universytetska Str., Lviv, Ukraine, 79000
e-mail: b.yakymovych@gmail.com

The present study is dedicated to the publications of works of the national Prophet Taras Shevchenko in Galicia. The authors have attempted to explore the repertoire of Galician *Shevchenkiana*, provide a short objective text analysis of these publications, establish the problems haunting the leading regional Galician publishers when publishing Ukrainian books under the Polish occupation of the Western Ukraine, particularly Eastern Galicia (the territory of the annexed Western-Ukrainian People's Republic), compare them with works of some other contemporaries and the textual problems of Shevchenko Studies.

Keywords: Halychyna, Lviv, works by T. Shevchenko, Y. Orenshtein, H. Hanuliak, Y. Romanchuk, M. Taranko, “Svit Dytyny” Magazine, I. Stavnychiy.

REFERENCES

- Hordynskiy, Yaroslav. “Uchast halychan u Shevchenkoznavstvi”, *Dilo*, 12 bereznia, (1939): 5. (in Ukrainian)
- Smal-Stotskiy, Stepan. *Taras Shevchenko: Interpretatsii*, (Varshava: Drukarnia Naukovoho tovarystva im. Shevchenka, 1934), 162. (in Ukrainian)
- Romanchuk, Yuliiian. “Krytychni zamitky do tekstu poezii Shevchenka”, *Zapysky NTSh*, T. CXI, (1912): 84–85. (in Ukrainian)
- Melenchuk, Olha. “Shevchenkovi idei u zhytti i tvorchosti Yuliiiana Romanchuka”, *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya: Filolohiia*, No. 33, (2018): 49. (in Ukrainian)
- Yakymovych, Bohdan. “Taras Shevchenko i Halychyna: vid pershoho znaiomstva do naukovooho zibrannia poetychnykh tvoriv (shtrykhy do halytskoi vydavnychoi Shevchenkiiany)”, *Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist*, No. 25, (2015): 366. (in Ukrainian)
- Domanytskyi, Vasyl. *Krytychnyi rozslid nad tekstem “Kobzaria”*. (Kyiv: “Prosveshchenye”, 1907), 62. (in Ukrainian)
- Morozova, Inna. “Videnski ta halytski vydannia tvoriv T. Shevchenka, pryurocheni 100-richchiu vid dnia narodzhennia poeta: u konteksti vidznachennia yuvileiu poeta v Halychyni”, *Zapysky Lvivskoi natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. Stefanyka*, No. 6, (2014): 122–124. (in Ukrainian)

- Yakymovych, Bohdan. *Ivan Franko yak knyhoznavets i vydavets. Knyhoznavchi i dzhereloznavchi aspekty*, (Lviv: Vyd. tsentr LNU im. Ivana Franka, 2006), 116–119. (in Ukrainian)
- Kalynovych, Ivan. *Sheho robyty po chytalniakh “Prosvity”? : prohrama, podil i kaliendar osvitnoi pratsi*, (Lviv: Nakladom avtora, 1926), 23. (in Ukrainian)
- Kobzar Tarasa Shevchenka: vybir poezii z zhyttiepysom, iliustratsiiamy i poiasnenniamy*, (Lviv: Z druk. Nauk. T-va im. Shevchenka, 1914), 376 s. (in Ukrainian)
- Zaitsev, Pavlo. “Nash dovh pered Shevchenkom”, *Stara Ukraina*, No. 3–4, (1925): 41. (in Ukrainian)
- Shevchenko, Taras. *Kobzar. Narodnie vydannia z poiasnenniamy i prymitkami d-ra Vasyliia Simovycha*, (Katerynoslav; Kamianets; Liaiptsig: Ukrainske vyd-vo v Katerynoslavi zakhodamy Ye. Vyrovoho, 1921), VI. (in Ukrainian)
- Shevchenko, Taras. *Kobzar / Perednie slovo, uporiadkuvannia, ukladannia iliustratsii, komentari, tlumach. sliv Nediak V.V., il. khudozh. Zhdakhy A. A.*, (Kyiv: Emma, 2019), 580 s., 490 il. (in Ukrainian)
- “*Kobzar*” *iliiustrovanyi / Shevchenko Taras. Kobzar. 1840–1940*, (Cherkasy: Brama-Ukraina, 2006), 448 s. Repr. vidtvorennia vyd. 1941 r. (Lviv: Apriori, 2020), 376 s., il. (in Ukrainian)
- Shevchenko, Taras. *Kobzar*, (Kyiv, Universytet “Ukraina”, 2014), 310 s. [“Biblioteka ukrainskoho voina”]. (in Ukrainian)
- Redko, Olha. “...Bazhaiu ... dochekatysia vyzvolennia Ukrainy...” (ohliad dokumentiv TsDAVO Ukrainy pro diialnist ukrainskoho hromadskoho i kulturno-osvitnoho diiacha Ye. S. Vyrovoho)”, *Arkhivy Ukrainy*, No. 3–4, (2017): 181. (in Ukrainian)
- Doroshenko, Volodymyr. *Bibliohrafichnyi pokazhchuk tvoriv T. Shevchenka*, (Lviv: Nakladom avtora, 1938), 206. (in Ukrainian)
- Shevchenko, Taras. *Kobzar: vybir dlia ditei*. Vyd. 3-tie, (Lviv: Nakladom Ukrainskoho Pedahohichnoho Tovarystva, 1921), 28. (in Ukrainian)
- Shevchenko, Taras. *Malyi Kobzar: Vybir dlia dityi z obrazkamy*, (Lviv: Nakladom vydavnytstva “Svit Dytyny”, 1923), 7. (in Ukrainian)
- “Novynky: Tsikava konfiskata”, *Dilo*, 25 veresnia, (1929): 5. (in Ukrainian)
- Shevchenko, Taras. *Kobzar: povne vydannia z poiasnenniamy i prymitkami dr. Mykoly Sabata*. T. 1, Ch. 1 (Romantychna doba tvorchosti Tarasa Shevchenka [do kintsia 1842 r.]), (Lviv: Nakladom Knyharni Nauk. Tovarystva im. Shevchenka, 1929), 3. (in Ukrainian)
- Katalog “Ditochoi Biblioteky” vydavnytstva “Svit Dytyny”, (Lviv: Svit Dytyny, b.r. [1939]), 1. (in Ukrainian)
- Informatsiia povitovykh starostv pro konfiskatsiiu i zaboronu poshyrennia okremykh drukovanykh vydan na terytorii voievodstva, Derzhavnyi arkhiv Ternopilskoi oblasti, Fond 231, Series 1, File 1942, Sheet 14. (in Ukrainian)
- Lystuvannia sudovykh orhaniv iz povitovymy starostvamy z pytannia konfiskatsii “Kobzar” Shevchenka, Derzhavnyi arkhiv Ternopilskoi oblasti, Fond 231, Series 1, File 1746, Sheet 7. (in Ukrainian)
- Informatsiia voievodskoho upravlinnia pro konfiskatsiiu okremykh drukovanykh vydan, Derzhavnyi arkhiv Ternopilskoi oblasti, Fond 231, Series 1, File 2018, Sheet 75. (in Ukrainian)
- Spysky vydan ta broshur, yaki pidliahaiut konfiskatsii, Derzhavnyi arkhiv Ternopilskoi oblasti, Fond 275, Series 1, File 752, Sheet 4. (in Ukrainian)
- Shevchenko, Taras. *Kobzar: povne vydannia v trokh tomakh / red. z peredmovoii i prymitkami I. Stavnychoho*. (Stanyslaviv: Nakladom “Universalnoi Biblioteky”, 1934), IX. (in Ukrainian)
- “Nove vydavnytstvo”, *Dzvony*, (1934): 576.

- Katalog vydan Ukrainskoho Naukovoho Instytutu v Varshavi (1930–1938)*, (Varshava, 1939), 36. (in Ukrainian)
- Lystuvannia dyrektzii drukarni z Ukrainskym Naukovym Instytutom u Varshavi pro vykonannia zamovlen i finansovi rozrakhunky, Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Lviv, Fond 309, Series 1, File 618, Sheet 27. (in Ukrainian)
- Shevchenko, Taras. *Malyi Kobzar. Z maliunkamy T. Shevchenka / pidhotuvav do druku V. Kalynovych*. (Lviv: Państwowe Wydawnictwo ksiązek szkolnych we Lwowie, 1937), 96 s. (“Tsikava knyzhka”. Vol. 1–2). (in Ukrainian)
- I.M., “Vystava ukrainskoi knyzhky i presy v Stanyslavovi”, *Dilo*, 6 lystopada, (1927): 3. (in Ukrainian)
- Materialy vydavnytstva “Vsesvitnia Biblioteka”, 1914–1925 rr., Lvivska natsionalna naukova biblioteka Ukrainy imeni V. Stefanyka. Viddil rukopysiv, Fond 57, File 24, 81 sheets. (in Ukrainian)